

ANDRZEJ POGŁÓDEK*

PRAWNO-POLITYCZNE PODSTAWY PRZYŁĄCZENIA KRYMU DO FEDERACJI ROSYJSKIEJ (W ŚWIETLE DOKTRYNY ROSYJSKIEJ)

Wprowadzenie

Od 2008 r. mapa polityczna Europy ulegała zmianom w wyniku pojawienia się podmiotów państwowych posiadających jedynie częściowe uznanie międzynarodowe. Jako pierwsze w lutym 2008 r. swoją niepodległość ogłosiło Kosowo stanowiące *de iure* część Serbii. W tym samym roku, w sierpniu, także na obszarze byłego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich doszło do pojawienia się także innych częściowo uznawanych międzynarodowo „państw” (bytów *quasi*-państwowych) Republiki Abchazji i Republiki Osetii Południowej¹. Do marca 2014 r. nie było jednak od zakończenia „zimnej wojny” przypadku odłączenia się części obszaru jednego państwa i z powołaniem na prawo narodów do samostanowienia przyłączenia się do drugiego państwa. Przypadek taki pojawił się dopiero w wyniku wciąż trwającego kryzysu politycznego na Ukrainie. Po dokonanym w lutym 2014 r. w Kijowie przez opozycję obaleniu W. Janukowycza i odsunięciu od władzy Partii Regionów w Autonomicznej Republice

---

* Dr, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; e-mail: a.poglodek@uksw.edu.pl

¹ Oba te państwa powstały już na początku lat 90. ubiegłego wieku poprzez odłączenie się od Gruzińskiej SRR, Abchaskiej ASRR i Południowoosetyjskiego Obwodu Autonomicznego. Jednakże, aż do sierpnia 2008 r. nie posiadały one uznania międzynarodowego. Na obszarze poradzieckim istnieją jeszcze dwa byty państwowe nieposiadające uznania międzynarodowego (Górski Karabach i Naddniestrze).

Krym i Sewastopolu doszło do jednostronnego proklamowania Republiki Krym i przeprowadzenia przez jej władze referendum w sprawie wejścia Krymu i Sewastopola do Federacji Rosyjskiej jako jej podmiotów. Wyniki referendum – jak też niepodległość Krymu – została uznana przez Federację Rosyjską i niebawem obszar ten został włączony do Federacji Rosyjskiej, w której powstały dwa nowe podmioty: Republika Krym i miasto o statusie federalnym Sewastopol. Włączenie Krymu do Federacji Rosyjskiej nie zostało uznane przez większość państw na świecie. W świetle prawa zgodnie ze stanowiskiem Federacji Rosyjskiej stanowi on obszar sporu terytorialnego między Rosją i Ukrainą. Tym niemniej należy uznać, że ostateczne uregulowanie statusu tego obszaru, jak też rozwiązanie wciąż tłącego się kryzysu politycznego na Ukrainie nie jest możliwe bez porozumienia z Federacją Rosyjską. Dopiero jego rozwiązanie – poprzez głęboką regionalizację i przekazanie uprawnień samorządowi terytorialnemu – umożliwi unormowanie kwestii Krymu. Stąd też obecnie, jak się wydaje, można uznać Krym za obszar będący przedmiotem sporu terytorialnego między Rosją a Ukrainą.

Przedmiotem artykułu będzie przedstawienie obecnych w rosyjskiej literaturze prawniczej stanowisk w kwestii włączenia Autonomicznej Republiki Krym i Sewastopola do Federacji Rosyjskiej. Przy czym ze względu na ograniczenia objętościowe przedmiotem pracy nie będą wewnętrzne regulacje Federacji Rosyjskiej zawarte w federalnej ustawie konstytucyjnej: O trybie przyjęcia do Federacji Rosyjskiej i utworzenia w jej składzie nowego podmiotu Federacji Rosyjskiej². Skupienie się na tym aspekcie wynika z tego, że wstępem do rozpoczęcia dialogu zawsze musi być poznanie stanowiska drugiej strony. Należy jednak już na wstępie zauważyć, że *casus* Krymu spowodował pewną zmianę stanowiska doktryny rosyjskiej odnośnie do prawa narodów do samostanowienia. Do tego momentu bowiem dyplomacja rosyjska, jak też naukowcy rosyjscy wypowiadali się zasadniczo przeciwko zmianie granic w sposób jednostronny³. Tym bardziej jednak interesujące jest spojrzenie na obecnie kształtujący się punkt widzenia.

² Федеральный конституционный закон от 17.12.2001 N 6-ФКЗ (ред. от 31.10.2005) О порядке принятия в Российскую Федерацию и образования в ее составе нового субъекта Российской Федерации.

³ Zob. L. Mälksoo, *Crimea and (the Lack of) continuity in Russian approaches to international law*, Blog of the European Journal of International Law, <http://www.ejiltalk.org/crimea-and-the-lack-of-continuity-in-russian-approaches-to-international-law/#more-10591>

1. „Prawo historyczne”. Nielegalność przekazania Krymu Ukrainie SRR

Pisząc o powrocie Krymu do Rosji autorzy rosyjscy powołują argument przywrócenia przez powrót Krymu do Rosji historycznej sprawiedliwości. Przekazanie Krymu w 1954 r. z naruszeniem prawa G.M. Bieliaminow uznaje za „ważne historyczno-prawne i moralne uzasadnienie prawa Rosji do Krymu”⁴. K.B. Tołkaczew podkreśla, że w prawie międzynarodowym trudno wskazać przypadek, gdy przywrócenie historycznej sprawiedliwości samo z siebie było podstawowym argumentem za danym działaniem. Jednakże uznaje, że Krym może być tego przykładem⁵. Podobnie W.L. Tołsmych zwraca uwagę, że aspekty historyczne i kulturalne były uwzględniane przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości przy rozstrzygnięciu sprawy samostanowienia Sahary Zachodniej (opinia doradcza MTS z 16 października 1975 r.)⁶.

Wszyscy autorzy rosyjscy zgodnie podkreślają, że przekazanie obwodu krymskiego i Sewastopola Ukrainie w 1954 r. zostało przeprowadzone z poważnymi naruszeniami Konstytucji ZSRR z 1936 r.⁷ oraz Konstytucji Rosyjskiej FSRR z 1937 r.⁸ i było bezprawne od samego początku. Kwestię

[dostęp: 10.06.2015 r.] i powołana tam rosyjskojęzyczna literatura z okresu sprzed powrotu Krymu do Federacji Rosyjskiej; co interesujące, uznanie przez Federację Rosyjską niepodległości Abchazji i Osetii Południowej nie wywołało zasadniczej zmiany stanowiska doktryny rosyjskiej odnośnie do samostanowienia narodów. Pewnym wyjątkiem była w tym względzie praca kandydacka obroniona w 2007 r. w Wołgogradzie (Н.В. Квициния, *Право Абхазии на самоопределение и восстановление государственности*, Волгоград 2007 [w zbiorach autora]), w której autorka wyraźnie opowiadała się za prawem Abchazów do samostanowienia i utworzenia własnego państwa.

⁴ Г.М. Вельяминов, *Воссоединение Крыма с Россией: Правовой ракурс*, s. 3, <http://www.igpran.ru/public/articles/Rossiya-Krym.pdf> [dostęp: 10.02.2015 r.].

⁵ К.Б. Толкачев, «Крымский вопрос» и современное право: к дискуссии о легитимности референдума, „Евразийский юридический журнал” 2014, № 5 (72), s. 92.

⁶ В.Л. Толстых, *Воссоединение Крыма с Россией: правовые квалификации*, „Евразийский юридический журнал” 2014, № 5 (72), s. 5, http://www.eurasialaw.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=6186:2014-06-25-08-34-35&catid=442:2014-06-25-08-30-09 [dostęp: 10.02.2015 r.].

⁷ Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик (утверждена постановлением Чрезвычайного VIII Съезда Советов Союза Советских Социалистических Республик от 5 декабря 1936 г.), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958687/ [dostęp: 10.02.2015 r.].

⁸ Конституция (Основной Закон) Российской Советской Федеративной Социалистической Республики (утверждена постановлением Чрезвычайного XVII

tych naruszeń ówczesnego prawa przedstawia W.A. Tomsinow. Wskazuje, że sprawa przekazania obwodu krymskiego ze składu RFSRR do USRR po raz pierwszy pojawia się w postanowieniu KC KPZR z 24 stycznia 1954 r. Następnie na posiedzeniu Prezydium Rady Najwyższej RFSRR w dniu 5 lutego 1954 r. przyjęto postanowienie o przekazaniu obwodu krymskiego Ukrainńskiej SRR i zwróceniu się o zatwierdzenie tej decyzji przez Prezydium Rady Najwyższej ZSRR. Jednakże Prezydium Rady Najwyższej nie było uprawnione do dokonywania zmian obszaru Rosyjskiej FSRR. Należało to bowiem do wyłącznej kompetencji Rady Najwyższej RFSRR⁹. W dniu 13 lutego 1954 r. także Prezydium Ukrainńskiej SRR przyjęło postanowienie, w którym także zwróciło się do Prezydium Rady Najwyższej ZSRR o przekazanie obwodu krymskiego ze składu Rosyjskiej FSRR do składu Ukrainńskiej SRR. Dnia 19 lutego 1954 r. został wydany dekret Prezydium Rady Najwyższej ZSRR, który zatwierdzał wspólny wniosek Prezydium Rad Najwyższych RFSRR i USRR o przekazaniu obwodu krymskiego ze składu Rosyjskiej FSRR do składu Ukrainńskiej SRR. Tymczasem zgodnie z Konstytucją ZSRR z 1936 r. organem wyłącznie uprawnionym do zatwierdzania zmiany granic między republikami związkowymi była Rada Najwyższa ZSRR. Rada Najwyższa ZSRR w dniu 26 kwietnia 1954 r. przyjęła ustawę: O przekazaniu obwodu krymskiego ze składu RFSRR do składu Ukrainńskiej SRR. Tu także nie zachowano wymogów prawnych. Po pierwsze, Rada Najwyższa ZSRR nie rozpatrzyła samego przekazania obwodu krymskiego Ukrainńskiej SRR. Po drugie, nie zachowała przewidzianego trybu dokonywania zmian w Konstytucji ZSRR. Bowiem zgodnie z ówczesną radziecką konstytucją zmiany dokonywane były decyzją Rady Najwyższej przyjętą większością nie mniej niż dwóch trzecich w każdej z jej izb (Rada Związku, Rada Narodowości)¹⁰. Tymczasem przyjęcie ustawy zwykłej, o jakiej mowa w tym przypadku, wymagało tylko zwykłej większości głosów w każdej z izb¹¹.

W.A. Tomsinow podkreśla, że powołane wyżej naruszenia były już podkreślane przez Federację Rosyjską bezpośrednio po upadku ZSRR w postanowieniu Rady Najwyższej Federacji Rosyjskiej z 21 maja 1992 r.:

Всероссийского Съезда Советов от 21 января 1937 г.) (с изменениями и дополнениями) (прекратила действие), <http://base.garant.ru/185481/> [dostęp: 10.02.2015 r.].

⁹ Zob. art. 16, 23 i 33 Konstytucji Rosyjskiej FSRR z 1937 r.

¹⁰ Zob. art. 136 Konstytucji ZSRR z 1936 r.

¹¹ В.А. Томсинов, „Крымское право” или Юридическое основания для воссоединения Крыма с Россией, „Вестник Московского университета Серия 11 Прово” 2014, s. 21-24.

O ocenie prawnej decyzji wyższych organów władzy państwowej RFSRR odnośnie do zmiany statusu Krymu, przyjętych w 1954 r., w którym uznano także prawo Krymian do samostanowienia¹². Rozpad ZSRR pozostawił Krym na Ukrainie – był to jednak stan faktyczny, a nie prawny. Status Krymu nie został też uregulowany w ciągu ostatnich dwudziestu lat (przez przyznanie szerokiej autonomii), a problem ten narastał¹³. Warto odnotować także stanowisko E. Kriemianskiej, która twierdzi, że Sewastopol w 1954 r. nie został przekazany Ukrainie SRR, stanowił on bowiem od 29 października 1948 r. odrębną od obwodu krymskiego jednostkę terytorialną. Stąd *de iure* nigdy nie przestał być częścią Rosyjskiej FSRR, a później Federacji Rosyjskiej. Jedynie *de facto* stanowił część Ukrainy¹⁴. Stanowisko takie wyrażone było także w postanowieniu Rady Najwyższej FR z 9 czerwca 1993 r.: O statusie Sewastopola.

2. Naruszanie autonomii Krymu

Prawnicy rosyjscy podkreślają podobieństwa pomiędzy przypadkiem Kosowa i Krymu. Wskazują, że Kosowarzy w Konstytucji FSRJ z 1974 r. posiadali znaczącą autonomię, jednakże później, w latach 1988-1990, została ona znacząco ograniczona przez Serbów¹⁵. Podobnie wyglądało to w przypadku Republiki Krym w niepodległej Ukrainie. Rozpad ZSRR spowodował bowiem nie tylko uzyskanie niepodległości przez byłe republiki związkowe, ale także odłączenie się od nich niektórych obszarów (np. Abchazja, Górski Karabach, Osetia Południowa). Także Krymianie u schyłku ZSRR dążyli do zmiany swojego statusu prawno-państwowego. W dniu 20 stycznia 1991 r. na Krymie i Sewastopolu zostało przeprowadzone referendum, podczas którego zadano pytanie: „Czy jesteś za przywróceniem Krymskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej jako podmiotu Związku SRR i uczestnika Umowy Związkowej?” W głosowaniu uczestniczyło 81,3% uprawnionych. Pozytywnie na

¹² В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 24.

¹³ Там же, s. 21, 24.

¹⁴ Е. Кремянская, Каков правовой статус Севастополя?, <http://www.mgimo.ru/news/experts/document249319.phtml> [dostęp: 10.02.2015 r.].

¹⁵ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 24-25; К.Б. Толкачев, «Крымский вопрос» и современное право..., s. 90.

zadane pytanie odpowiedziało 93,26% Krymian. Nie uwzględniając tego faktu, Rada Najwyższa Ukraińskiej SRR w lutym 1991 r. przyjęła ustawę o przywróceniu Krymskiej ASRR w składzie USRR. Tym samym – jak podkreśla A.W. Tomsinow – już wtedy nie uwzględniono woli Krymian¹⁶. Później zaś Rada Najwyższa Krymskiej ASRR 4 września 1991 r. przyjęła Deklarację o suwerenności państwowej Krymu. Dnia 26 lutego 1992 r. Rada Najwyższa zmieniła nazwę państwa na Republika Krym, zaś 5 maja tego roku ogłosiła niepodległość Republiki Krym¹⁷. Następnego dnia przyjęta została Konstytucja Republiki Krym z 6 maja 1992 r.¹⁸ Ogłoszona wówczas niepodległość nie została uznana przez Ukrainę, której Rada Najwyższa przyjęła w kwietniu 1992 r. ustawę O statusie Autonomicznej Republiki Krym¹⁹. Później zaś, w czerwcu, ustawę O rozgraniczeniu pełnomocnictw między organami władzy państwowej Ukrainy i Republiki Krym²⁰. Kolejnym aktem ograniczającym autonomię Krymu była ustawa Ukrainy O uchyleniu Konstytucji i niektórych ustaw Autonomicznej Republiki Krym²¹ przyjęta przez Radę Najwyższą Ukrainy 17 marca 1995 r., która uchylała Konstytucję Republiki Krym z 6 maja 1996 r., a także szereg krymskich aktów ustawodawczych²². W 1995 r. wydana została nowa ustawa O statusie Autonomicznej Republiki Krym²³. W dniu 31 marca 1995 r. prezydent Ukrainy wydał dekret O niektórych kwestiach stosunków między centralnymi organami państwowej władzy wykonawczej i organami

¹⁶ Zob. В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 20-21.

¹⁷ Stąd, jak wskazuje Tomsinow, deklaracja niepodległości Krymu z 2014 r. była drugą w historii, podobnie jak dla Kosowa deklaracja niepodległości z 2008 r. była drugą, bowiem pierwsza została przyjęta 22 września 1991 r. i potwierdzona w referendum, które odbyło się od 26 do 30 września (В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 20).

¹⁸ Конституция Республики Крым от 6 мая 1992 года № 76/а-1, <http://zakon2.rada.gov.ua/krym/show/rb076a002-92> [dostęp: 10.02.2015 r.].

¹⁹ Закон Украины «О статусе Автономной Республики Крым» от 29 апреля 1992 года № 2299-ХІІ, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2299-12> [dostęp: 10.02.2015 r.].

²⁰ Закон Украины «О разграничении полномочий между органами государственной власти Украины и Республики Крым» от 30 июня 1992 года, http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T229900.html [dostęp: 10.02.2015 r.].

²¹ Закон Украины „Об отмене Конституции и некоторых законов Автономной Республики Крым”, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/92/95-%D0%B2%D1%80> [dostęp: 10.02.2015 r.].

²² Przykładowo: O wyborach Prezydenta Republiki Krym z 17 września 1993 r.; O Prezydencie Republiki Krym z 14 września 1993 r.; O przywróceniu konstytucyjnych podstaw państwowości Republiki Krym z 20 maja 1994 r.; O Sądzie Konstytucyjnym Republiki Krym z 8 września 1994 r. i inne.

²³ Закон Украины „Об Автономной Республике Крым” от 17 марта 1995 года, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/95/95-%D0%B2%D1%80> [dostęp: 10.02.2015 r.].

władzy wykonawczej Republiki Krym, którym podporządkował Rząd Krymu bezpośrednio Gabinetowi Ministrów Ukrainy, a także zmienił tryb powoływania premiera, członków Rządu, wyjął spod kontroli Rady Najwyższej Krymu przewodniczących i komitety wykonawcze terenowych organów przedstawicielskich. Także język rosyjski i krymsko-tatarski utraciły status języków państwowych w Autonomicznej Republice Krym; status taki zachował wyłącznie język ukraiński, zniesiono odrębne obywatelstwo Krymu²⁴. Takie działania Ukrainy powodowały – co podkreślają Rosjanie – także ówczesne protesty ze strony Federacji Rosyjskiej. Przykładowo 17 maja 1995 r. Duma Państwowa FR przyjęła postanowienie, w którym wezwała władze Ukrainy do przestrzegania krymskiej autonomii²⁵. Po przyjęciu w 1996 r. Konstytucji Ukrainy²⁶, a w 1998 r. nowej Konstytucji Autonomicznej Republiki Krym, przyjętej przez Radę Najwyższą Krymu 21 października 1998 r. i zatwierdzona ustawą Ukrainy z 23 grudnia tego roku²⁷. Zdaniem autorów rosyjskich Krym zachował już tylko nieznaczną autonomię (mimo pozostawienia nazwy „republika autonomiczna”) i w istocie był jedynie jednostką administracyjno-terytorialną w składzie Ukrainy, która posiadała tylko nieznacznie szerszą od innych samodzielność²⁸. W ten sposób zdaniem W.A. Tomsinowa Ukraina nie wykorzystwała możliwości rozwiązania problemu krymskiego poprzez przyznanie Krymowi szerokiej autonomii politycznej i kulturalnej w ramach państwa ukraińskiego, pozwalającej Krymianom realizować swoje prawo do samostanowienia wewnątrz tego państwa²⁹. Podobnie K.B. Tołkaczew podkreśla, że zasadniczo prawo do samostanowienia powinno być realizowane w ramach istniejących państw poprzez autonomię. Jednakże bywają sytuacje, gdy jest to niemożliwe³⁰. Krymianie nie zrezygnowali ze swoich dążeń do samostanowienia, podobnie jak Kosowarzy.

²⁴ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 25-27; К.Б. Толкачев, «Крымский вопрос» и современное право..., s. 91.

²⁵ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 27.

²⁶ Конституция Украины от 28 июня 1996 года (принята на пятой сессии Верховной Рады Украины), portal.rada.gov.ua/uploads/documents/27396.pdf [dostęp: 10.02.2015 r.].

²⁷ Конституция Автономной Республики Крым от 21 октября 1998 года № 239к-2/98 (Принята на второй сессии Верховной Рады Автономной Республики Крым), <http://zakon2.rada.gov.ua/krym/show/rb239k002-98> [dostęp: 10.02.2015 r.].

²⁸ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 28; К.Б. Толкачев, «Крымский вопрос» и современное право..., s. 91.

²⁹ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 30.

³⁰ К.Б. Толкачев, «Крымский вопрос» и современное право..., s. 91.

W.A. Tomsinow powołuje treść kosowskiej deklaracji niepodległości mówiącej, że „Podkreślamy, że Kosowo stanowi szczególny przypadek, wychodzący z pozaumownego rozpadu Jugosławii, i nie stanowi precedensu dla jakiegokolwiek innej sytuacji (...)”. Zauważa, że w podobny sposób poza przewidzianym mechanizmem konstytucyjnym rozpadł się także ZSRR. Podkreśla także inne podobieństwo do Kosowa – tamtejsza deklaracja niepodległości z 2008 r. była drugą, bowiem pierwsza została przyjęta 22 września 1991 r. i potwierdzona referendum, które odbyło się od 26 do 30 września. Podobnie na Krymie były dwie deklaracje³¹. Stąd wyrażany jest pogląd, że powrót Krymu do Federacji Rosyjskiej to rodzaj nadzwyczajnej sytuacji, nie zaś precedens, i jako taki bez wątpienia znajdzie się w przyszłości w podręcznikach nie tylko historii, ale także prawa międzynarodowego publicznego. W.A. Tomsinow uznał powrót Krymu do Rosji jako przejaw „kontynuacji procesu rozpadu ZSRR i przebudowy tej przestrzeni, na której rozpadło się to potężne państwo-imperium”³², tożsamy z powstaniem Kosowa w wyniku kontynuacji procesu przebudowy przestrzeni politycznej na obszarze byłej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Jugosławii.

3. „Kolorowa Rewolucja” – przewrót państwowy na Ukrainie

Bezpośrednim powodem oderwania się Krymu od Ukrainy miał być przewrót państwowy, do jakiego doszło 22 lutego 2014 r. na Ukrainie. Przewrót dokonany w Kijowie uznawany jest za jedną z „kolorowych rewolucji” na obszarze poradzieckim, podobnie jak poprzednie inspirowanym przez ośrodki zewnętrzne³³. Przewrót państwowy dokonany w Kijowie przez opozycję wykluczył ze wspólnoty politycznej wiele regionów Ukrainy, w tym także Autonomiczną Republikę Krym³⁴. Zdaniem W.L. Tałsmycha przewrót dokonany przez opozycjonistów z Majdanu nie oddawał woli znacznej części obywateli Ukrainy (nie uczestniczyli

³¹ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 19-20.

³² Там же, s. 5.

³³ Г.М. Вельяминов, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 1, 3.

³⁴ Там же, s. 3; В.Л. Толстых, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 3.

oni w protestach)³⁵. Doszło także do szeregu innych bezpośrednich naruszeń obowiązującej Konstytucji Ukrainy (w szczególności art. 5, 17, 37, 111, 112, 154-159³⁶). Oprócz tego nowo utworzony rząd sformowali przedstawiciele tylko dwóch z pięciu partii w Radzie Najwyższej (Batkivszczyzna i Swoboda – które w wyborach przeprowadzonych w 2012 r. uzyskały poparcie mniejszości obywateli Ukrainy). Na Krymie – a także w południowo-wschodnich obwodach Ukrainy – znacząco większe poparcie miał obalony prezydent oraz Partia Regionów i Komunistyczna Partia Ukrainy. Nowe władze nie wykorzystały także możliwości potwierdzenia swojego „mandatu” do sprawowania władzy, przez co W.L. Tołstych rozumiał przeprowadzenie ogólnoukraińskiego referendum; przedterminowych wyborów, zwołanie ogólnonarodowego organu przedstawicielskiego³⁸. Pierwsze oświadczenia i decyzje nowych władz miały pokazywać niemożliwość dalszego życia we wspólnym państwie. Rosyjscy autorzy wskazują szczególnie na uchylene przez Radę Najwyższą ustawy O zasadach państwowej polityki językowej³⁹. Ustawa ta – zgodnie ze standardami europejskimi – przyznawała językom mniejszości status języków regionalnych na obszarze zamieszkałym przez daną mniejszość. Oprócz tego nowe władze miały czynnie lub – niekiedy – milcząco popierać wystąpienia skierowane przeciwko mniejszości rosyjskiej na Ukrainie. W.L. Tołstych zarzuca wręcz ukraińskim władzom

³⁵ Dostępne badania potwierdzają znaczącą nadreprezentację wśród protestujących osób pochodzących z zachodniej części kraju, przy niedoreprezentowaniu regionów południowo-wschodnich i Krymu. Podobnie związane z Majdanem protesty miały miejsce przede wszystkim w zachodnich obwodach Ukrainy.

³⁶ Powołane przepisy przewidują zakaz tworzenia nieprzewidzianych przez ustawę ugrupowań zbrojnych, a także ich organizowania przez partie i organizacje społeczne (art. 5, 17 i 7). Określają tryb impeachmentu głowy państwa (art. 111) oraz tryb wykonywania obowiązków prezydenta przez osobę go zastępującą (premiera) i wymienia uprawnienia, których p.o. prezydenta nie może wykonywać (art. 112) oraz tryb dokonywania zmian w Konstytucji Ukrainy (art. 154-159). Naruszenia wszystkich wymienionych postanowień dopuściła się opozycja przed, jak i po objęciu władzy.

³⁷ Г.М. Вельяминов, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 2.

³⁸ В.Л. Толстых, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 3.

³⁹ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 29; В.Л. Толстых, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 5; Г.М. Вельяминов, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 7-8; G.M. Bieliaminow stwierdza też, że Ukraina to państwo wieloetniczne i po rosyjsku mówi tyle samo osób co po ukraińsku. Zauważa, że jeżeli język rosyjski nie stanie się państwowym i nie będzie na Ukrainie szerokiej autonomii kulturowej, językowej, edukacyjnej dla rosyjskojęzycznych, to wcześniej czy później i inne regiony pójdą drogą Krymu. Podkreśla także, że Rosjanie na Ukrainie są ludnością rdzenną i ich ukrainizacja jest „niemoralna, bezprawna i bezna-dziejna” (tamże).

chęć dokonania kulturowego genocydu żyjących na Ukrainie Rosjan i rosyjskojęzycznych⁴⁰. Jednocześnie przyznaje, że na Krymie nie doszło do podobnych jak w Kosowie naruszeń praw człowieka⁴¹, przy czym to naruszanie prawa do zachowania własnej tożsamości etnicznej, kulturowej i języka ojczystego stanowić miało główny powód skłaniający Krymian do odłączenia się od Ukrainy i przyłączenia do Rosji⁴². Odpowiedzialność za odłączenie się Krymu spada na nowe ukraińskie władze, które obaliły istniejący ustroj państwowy⁴³. Spowodowało to uznanie przez Krymian, że państwo ukraińskie nie gwarantuje im możliwości zamieszkiwania w państwie tworzącym warunki do normalnego życia wszystkim obywatelom, tak Ukraińcom, jak i przedstawicielom innych etnosów i kultur⁴⁴.

Jedynie G.M. Bieliaminow odnosi się do kwestii Memorandum buďdapesztańskiego⁴⁵ i zawartych w nim gwarancji integralności terytorialnej Ukrainy. Dokonując analizy historycznej powodów podpisania tego dokumentu doszedł do wniosku, że dotyczył on wyłącznie zapewnienia bezpieczeństwa przed atakiem jądrowym. Uznał, że nie może być ono traktowane jako akt „wieczysty” wiążący strony niezależnie od zmiany okoliczności, zachowania drugiej strony. Powołał się na klauzulę *rebus sic stantibus*. Taką nadzwyczajną zmianą stosunków był jego zdaniem przewrót w Kijowie, który spowodował zagrożenie usunięcia Floty Czarnomorskiej z Sewastopola, gdzie stacjonowała od swojego powstania, a także pojawienie się na „miękkim” podbrzuszu Rosji amerykańskich patriotów i baz NATO skierowanych przeciw Rosji. Stanowiłoby to kolejny etap okrażania Rosji przez dążące do hegemonii na świecie Stany Zjednoczone⁴⁶. W.L. Tołstych podkreśla, że kryzys państwowy na Ukrainie, który stał się katalizatorem odłączenia Krymu od tego państwa posiada także swoje tło ideologiczne. Autor zwraca uwagę na to, że przewrót państwowy w Kijowie i będąca jego wynikiem dezintegracja społeczna i terytorialna została przygotowana przez kręgi liberalne w celu ustanowienia tam go-

⁴⁰ В.Л. Толстых, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 5.

⁴¹ Там же, s. 3.

⁴² Там же, s. 5; В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 29.

⁴³ В.Л. Толстых, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 3.

⁴⁴ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 30.

⁴⁵ <http://docs.pravo.ru/document/view/18560692/16244145> [dostęp: 10.02.1015 r.].

⁴⁶ Г.М. Вельяминов, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 6-9.

spodarczego i politycznego panowania Zachodu. Stąd wybór dokonany przez Krymian był wyborem nie tylko politycznym, ale i ideologicznym⁴⁷.

4. Prawo Krymian do samostanowienia. Kosowski precedens

Odłączenie się Krymu od Ukrainy stanowić ma, zdaniem prawników rosyjskich, wykonanie uznanego przez prawo międzynarodowe prawa narodu do samostanowienia⁴⁸. Prawo to jest deklarowane i uznawane przez szereg aktów prawa międzynarodowego: Kartę Narodów Zjednoczonych⁴⁹, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych⁵⁰, Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kultural-

---

⁴⁷ В.Л. Толстых, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 5; wskazuje on, że liberalizm nieposiadający od upadku systemu socjalistycznego alternatywy ideologicznej (o aspiracjach uniwersalistycznych) posiada swój wymiar zarówno polityczny, jak i kulturowy. Wymiar polityczny tworzy koncepcja praw człowieka, ponadnarodowości i gospodarki rynkowej. Powiązany z nim wymiar kulturowy to panowanie języka angielskiego, standardy zachowania, kody etyczne i estetyczne. Oba te wymiary są zdaniem autora ze sobą ściśle powiązane. Autor wyróżnia cztery cechy systemu liberalnego: 1) Konsensu co do wartości. Powoduje to wykluczenie innych niż liberalny systemów wartości. Powoduje, że wyrażanie woli przez obywateli staje się formalnością, a suwerenność jako taka przestaje istnieć. 2) Zaprzeczenie idei państwowości. Prawa człowieka, u podstawy których leży zasada indywidualnej pomyślności pozostają w konflikcie z wyrażaną przez państwo ideą powszechnej pomyślności. Zasada narodowa sprzeciwia się woli powszechnej (albo inaczej – woli międzynarodowych biurokratów i/lub kilku panujących państw). Ludzie poddani wpływowi liberalizmu stają się wrogami państwa. Kiedy zaś liczba takich osób przekroczy poziom krytyczny, państwo rozpada się; może z niego pozostać pusta forma w postaci niedziałającej konstytucji i zależnych od sił zewnętrznych organów. 3) Jak inne systemy wartości tworzy, rozwija, identyfikuje. Jednak w praktyce analiza historyczna i polityczna pokazuje, że w systemie liberalnym nosicielami tej woli są polityczne i gospodarcze elity Zachodu, monopolizujące prawo interpretacji systemu liberalnego i stworzonego na jego podstawie języka władzy. 4) Systemy liberalne są wykorzystywane dla ustanowienia panowania nad innymi narodami. W ten sposób system liberalny stanowi element kolonializmu XX-XXI w. o wiele bardziej subtelny, ukryty i efektywny niż instrumenty kolonializmu XX w. (tamże, s. 5).

⁴⁸ Г.М. Вельяминов, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 4-5; В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 8; К.Б.Толкачев, „Крымский вопрос» и современное право..., s. 91.

⁴⁹ Karta Narodów Zjednoczonych z 26 czerwca 1945 r., Dz. U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90.

⁵⁰ „Wszystkie narody mają prawo do samostanowienia. Z mocy tego prawa swobodnie określają one swój status polityczny i swobodnie zapewniają swój rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny” (art. 1 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 r.).

nych⁵¹, Deklarację zasad prawa międzynarodowego dotyczącego przyjaznych stosunków i współdziałania państw w zgodzie z Kartą Narodów Zjednoczonych z 1970 r.⁵², Akt Końcowy KBWE z 1975 r.⁵³ Przy tym prawo do samostanowienia obejmuje, zgodnie z Deklaracją zasad prawa międzynarodowego, „utworzenie suwerennego i niepodległego państwa, swobodne przyłączenie się do niepodległego państwa lub zjednoczenie z nim, lub ustanowienie każdego innego statusu politycznego”. Wobec tego za zgodne z prawem należy uznać odłączenie się Krymu od Ukrainy i jego przyłączenie do Rosji⁵⁴. Odrzuca się pogląd stanowiący, że prawo do samostanowienia utraciło obecnie swoje znaczenie, które posiadało w procesie dekolonizacji obecnie zaś jest „wygasłe”. Przeciwnie, zdaniem Rosjan, obecnie jego rola wydaje się rosnać. W tym kontekście wyraźnie przywoływany jest Sudan Południowy oraz wrześniowe referendum w sprawie niepodległości Szkocji. Oczywiście zależnie od przypadku dominuje albo zachowanie integralności państwa albo prawo ludu do zrealizowania swojego prawa do samostanowienia⁵⁵.

⁵¹ „Wszystkie narody mają prawo do samostanowienia. Z mocy tego prawa swobodnie określają one swój status polityczny i swobodnie zapewniają swój rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny” (art. 1 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 16 grudnia 1966 r.).

⁵² Zob. Zasada równouprawnienia i samostanowienia ludów w Deklaracji zasad prawa międzynarodowego dotyczącego przyjaznych stosunków i współdziałania państw w zgodzie z Kartą Narodów Zjednoczonych z 24 października 1970 r., [w:] P. Łaski, I. Gawłowicz, E. Cała (red.), *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego publicznego*, Szczecin 2001, s. 81-91.

⁵³ Zasada VIII. Równouprawnienie i prawo narodów do samostanowienia: „Państwa uczestniczące będą szanować równe prawa narodów i ich prawo do samostanowienia, działając zawsze zgodnie z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych i odpowiednimi normami prawa międzynarodowego, włączając w to normy odnoszące się do integralności terytorialnej państw. Na mocy zasady równouprawnienia i samostanowienia narodów wszystkie narody mają zawsze prawo, w warunkach pełnej wolności, określać, kiedy i jak sobie życzą, swój wewnętrzny i zewnętrzny status polityczny, bez ingerencji z zewnątrz, i dążyć, według swego uznania, do rozwoju politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Państwa uczestniczące potwierdzają powszechne znaczenie poszanowania i efektywnego korzystania z równouprawnienia i samostanowienia narodów dla rozwoju przyjaznych stosunków między nimi, jak i między wszystkimi państwami, przypominają one także znaczenie wyeliminowania wszelkich form naruszenia tej zasady” (Akt Końcowy KBWE z 1 sierpnia 1975 r., [w:] P. Łaski, I. Gawłowicz, E. Cała (red.), *Wybór...*, s. 241-253).

⁵⁴ К.Б.Толкачев, «Крымский вопрос» и современное право..., s. 91.

⁵⁵ Tamże, s. 91-92.

Jednakże zgodnie z prawem międzynarodowym prawo do samostanowienia powinno być wykonywane przez naród wewnątrz państwa, bez odłączenia od już istniejących państw. W takim przypadku nie pozostaje ono w kolizji z zasadą integralności terytorialnej państw. Prawo międzynarodowe uznaje jednak, że w praktyce stosunków międzynarodowych bywają takie sytuacje, kiedy ten lub inny lud nie może wykonywać prawa do samostanowienia bez wyjścia z państwa, w którym on żyje, i utworzenia swojego własnego państwa. Prawo do odłączenia pojawia się tylko u tych ludów, które znajdują się pod zależnością kolonialną; żyjących na obszarach okupowanych lub gdy wobec danego ludu prowadzona jest polityka rasistowska (tj. podlega on ograniczeniom z powodów narodowościowych, etnicznych, kulturalnych). Wobec tego prawo do odłączenia pojawia się wtedy, kiedy naród jest wykluczony z wewnątrzpaństwowego życia politycznego, kiedy jego wola nie jest uwzględniana przy podejmowaniu decyzji politycznych⁵⁶. Stąd także Krymianie mieli wszelkie podstawy dla podjęcia decyzji o konieczności zapewnienia swojego prawa do samostanowienia w ramach Ukrainy⁵⁷. Uznanie Krymian za podmiot takiego prawa również nie jest sprzeczne ze współczesnym prawem międzynarodowym, bowiem za lud uznaje się w nim, pod określonymi warunkami, nie tylko całą ludność państwa, ale także jego część. Mieszkańcy Krymu odpowiadają więc w pełni wszystkim wymogom, które pozwalają uznać ich za „lud, mający prawo do samostanowienia”⁵⁸. W przypadku, gdy naród korzystający z prawa do samostanowienia chce utworzyć samodzielne państwo i uzyskać pełną suwerenność polityczną zawsze wymaga to zmiany terytorium istniejących państw⁵⁹. Jednocześnie przywołane wcześniej akty prawa międzynarodowego stoją na stanowisku integralności terytorialnej państw. Stąd zdaniem W.A. Tomsinowa, rozstrzygnięcie kwestii wyjścia ludu z danego państwa przy wykonywaniu swojego prawa do samostanowienia jest pozostawione praktyce przez prawo międzynarodowe. Zależy ono, jego zdaniem, od tego czy dany lud posiada wystarczającą siłę by realnie wykonać to prawo, oraz od uznania tego faktu przez inne państwa⁶⁰. Obowiązująca Konstytucja Ukrainy stanowi, że

⁵⁶ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 29; В.Л. Толстых, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 5.

⁵⁷ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 30.

⁵⁸ Тамże, s. 29.

⁵⁹ Г.М. Вельяминов, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 5.

⁶⁰ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 9.

zmiana granicy Ukrainy może być dokonana tylko w ogólnoukraińskim referendum (art. 73 Konstytucji Ukrainy). Autorzy rosyjscy podkreślają niezgodność tego wymogu z prawem międzynarodowym. G.M. Bieliaminow wskazuje, że wymóg taki w praktyce przekreślałby możliwość wykonania prawa do samostanowienia i jako taki stanowi naruszenie prawa międzynarodowego. Podaje także przykład wrześniowego referendum w sprawie niepodległości Szkocji, w którym o statusie politycznym tego regionu decydowali wyłącznie jego mieszkańcy⁶¹. K.W. Tołkaczew podaje zaś przykłady referendum przeprowadzonych pod egidą ONZ w sprawie niepodległości Sudanu Południowego oraz Erytrei, które nie odbyły się na obszarze całego państwa, od którego się oddzielały⁶².

W argumentacji uzasadniającej przyłączenie Krymu odwołanie do „kosowskiego precedensu” pojawiło się już w Deklaracji Niepodległości przyjętej 11 marca 2014 r. na wspólnym posiedzeniu Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krym i Rady Miejskiej Sewastopola⁶³. Obecne jest ono także w wypowiedziach rosyjskich polityków i publicystów⁶⁴. Nie dziwi więc, że również w pracach naukowych przywiązuje się do niego dużą wagę. Podkreśla się, że w sprawie Kosowa MTS 22 czerwca 2010 r. większością głosów (10 „za”, 4 „przeciw”) wydał opinię doradczą, głoszącą, że „deklaracja niepodległości Kosowa, przyjęta 17 lutego 2008 r. nie narusza prawa międzynarodowego”⁶⁵. Autorzy rosyjscy stwierdzają, że taka ocena

⁶¹ Г.М. Вельяминов, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 5.

⁶² К.Б.Толкачев, *«Крымский вопрос» и современное право...*, s. 91.

⁶³ „(...) на podstawie postanowień Statutu Organizacji Narodów Zjednoczonych i wielu innych dokumentów międzynarodowych, uznających prawo narodów do samostanowienia, a także biorąc pod uwagę potwierdzenie przez trybunał międzynarodowy ONZ w odniesieniu do Kosowa z 22 lipca 2010 roku takiego faktu, że jednostronne ogłoszenie niepodległości przez część państwa nie narusza norm prawa międzynarodowego (...)” (tłum. własne); Постановление ВР АРК „О Декларации о независимости Автономной Республики Крым и города Севастополя”, <http://www.rada.crimea.ua/act/11726> [dostęp: 10.02.2015 r.].

⁶⁴ Przykładowo prezydent Federacji Rosyjskiej, W.W. Putin, w dniu 18 marca w wystąpieniu do Zgromadzenia Federalnego FR wskazał, że przeprowadzone na Krymie referendum opiera się na Karcie NZ „i na znanym kosowskim precedensie, precedensie, który nasi zachodni partnerzy stworzyli sami, można rzec, swoimi własnymi rękami, w sytuacji, absolutnie analogicznej do krymskiej, uznali oderwanie Kosowa od Serbii za legalne, udowodniali wszystkim, że żadnego zezwolenia centralnych władz kraju dla jednostronnego ogłoszenia niepodległości nie potrzeba”; zob. Обращение Президента Российской Федерации от 17 марта 2014 года, <http://www.kremlin.ru/news/20603> [dostęp: 10.02.2015 r.].

⁶⁵ К.Б. Толкачев, *«Крымский вопрос» и современное право...*, s. 91; В.А. Томсинов, *„Крымское право” или...*, s. 14; dalej – na tej samej stronie – autor wskazuje, powołując

działań rozciąga się także na inne przypadki jednostronnego ogłoszenia niepodległości w przyszłości. Obejmuje więc także przypadek ogłoszenia w marcu 2014 r. Republiki Krym. Bowiem zarówno w przypadku Republiki Kosowa (jednostronne ogłoszenie niepodległości), jak też Krymu (referendum w sprawie statusu półwyspu) podejmowane działania naruszały porządek konstytucyjny państw, których część *de iure* stanowiły te obszary⁶⁶. Podobnie praktyka międzynarodowa zna wiele przypadków dokonania secesji niezgodnie z prawem państwa, od którego odłączało się dane terytorium. Przykładem może być Deklaracja o suwerenności państwowej Ukrainy z 16 lipca 1990 r. przyjęta przez Radę Najwyższą Ukraińskiej SRR oraz Aktu niepodległości Ukrainy z 24 sierpnia 1991 r., które były niezgodne z obowiązującą Konstytucją ZSRR. Jednakże w tym przypadku Związek Radziecki nie posiadał władz zdolnych przywrócić porządek konstytucyjny, a ustawa zasadnicza obowiązywała już tylko formalnie⁶⁷.

Argumentem przemawiającym za prawowitością przyłączenia Krymu do Federacji Rosyjskiej ma być także legitymizacja tej decyzji w ogólnokrymskim referendum⁶⁸. W referendum, które odbyło się na Krymie 16 marca 2014 r., uczestnicy rozstrzygali kwestię przyszłego statusu Półwyspu Krymskiego. Należy zauważyć, że żaden z możliwych wariantów odpowiedzi nie przewidywał zachowania *status quo*⁶⁹. Wyniki referendum stały się podstawą do włączenia Autonomicznej Republiki Krym i Sewastopola do Federacji Rosyjskiej⁷⁰. Stąd jego legalność stanowiła przedmiot zainteresowania autorów rosyjskich⁷¹. Nie podważa się fak-

---

pkt 79 opinii doradczej, że MTS wyraźnie stwierdził, iż w prawie międzynarodowym nie istnieje zakaz przyjęcia deklaracji niepodległości.

⁶⁶ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 15-16, 29; К.Б.Толкачев «Крымский вопрос» и современное право..., s. 91.

⁶⁷ В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 8-9.

⁶⁸ Тамże, s. 30.

⁶⁹ Uczestnicy referendum odpowiadali na dwa pytania:

1. Czy jesteś za zjednoczeniem Krymu z Rosją na prawach podmiotu Federacji Rosyjskiej?
2. Czy jesteś za przywróceniem obowiązywania Konstytucji Republiki Krym z 1992 roku i za statusem Krymu jako części Ukrainy?

⁷⁰ Zgodnie z oficjalnymi danymi w głosowaniu udział wzięło 83,01% Krymian posiadających prawo udziału w głosowaniu (bez uwzględniania Sewastopola). Za połączeniem z Rosją opowiedziało się 96,77%. W Sewastopolu w referendum udział wzięło 89,5% mieszkańców posiadających prawo do głosowania. Pozytywnie na pierwsze pytanie odpowiedziało 95,6%.

⁷¹ Zob. В.А. Томсинов, „Крымское право” или..., s. 4; Г.М. Вельяминов, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 3; К.Б. Толкачев, «Крымский вопрос» и современное право..., s. 90-92.

tu, że Konstytucja Ukrainy z 1996 r. przewiduje możliwość zmiany granic Ukrainy jedynie w trybie ogólnoukraińskiego referendum (art. 73)⁷². Jedynie G.M. Bieliaminow wskazuje na zawarte w Konstytucji Ukrainy prawo Autonomicznej Republiki Krym do „organizacji i przeprowadzania referendum lokalnych”⁷³. Nie można jednak zgodzić się z wywoodem G.M. Bieliaminowa, że przepis ten nie przewiduje żadnych ograniczeń przedmiotowych. Ze swej istoty takie referendum mogło być przeprowadzone jedynie w granicach uprawnień Autonomicznej Republiki Krym⁷⁴. Stąd też nie można podzielić jego opinii o braku uzasadnienia dla nielegalności referendum z 16 marca 2014 r. z punktu widzenia prawa ukraińskiego. Nie mogąc się oprzeć na prawie wewnętrznym Ukrainy rosyjscy autorzy poszukują uzasadnienia legalności referendum w prawie międzynarodowym. G.M. Bieliaminow zauważa sprzeczność pomiędzy wewnętrznym prawem Ukrainy a uznanym przez prawo międzynarodowe prawem ludów do samostanowienia⁷⁵. W takim tonie wypowiada się też W.A. Tomsinow: „jeśli [jednak – A.P.] oceniać zjednoczenie Krymu z Rosją z punktu widzenia prawa międzynarodowego, to kwestia ta nie będzie jednoznaczna. Przy uważnym rozpatrzeniu i analizie tej sytuacji ujawni się dostatecznie poważne podstawy uznania wyjścia Krymu i Sewastopola ze składu Ukrainy i wejścia ich do Federacji Rosyjskiej jako w pełni prawowite”⁷⁶. Podobnie K.B. Tołkaczew stwierdza, że niezgodność z prawem ukraińskim nie oznacza, iż referendum było bezprawne w świetle prawa międzynarodowego⁷⁷. Odrzucana jest teza, że obecność – zgodna z obowiązującymi pomiędzy Federacją Rosyjską a Ukrainą – na Krymie wojsk rosyjskich podważa wynik krymskiego głosowania. Wskazuje się tu na inne przypadki obecności obcych wojsk w trakcie referendum dotyczących statusu różnych obszarów: Niue (1974 r.), Mariany Północne (1975 r.) czy Portoryko (2012 r.)⁷⁸.

⁷² Art. 73 Konstytucji Ukrainy.

⁷³ Art. 138.2 Konstytucji Ukrainy.

⁷⁴ Г.М. Вельяминов, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 3.

⁷⁵ Tamże, s. 4.

⁷⁶ В.А. Томсинов, *„Крымское право” или...*, s. 4. Dalej już bardziej stanowczo stwierdza, że „prawowitość referendum nie powinna budzić jakichkolwiek wątpliwości: jego przeprowadzenie należy uznać za legalne w świetle zachodnioeuropejskiej tradycji prawnej także w tej sytuacji, jeśli nie było to przewidziane przez konstytucję państwa, w którym je przeprowadzono” (tamże, s. 28).

⁷⁷ К.Б. Толкачев, *«Крымский вопрос» и современное право...*, s. 90.

⁷⁸ В.Л. Толстых, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 4.

Zakończenie

Ostateczne uregulowanie prawnomiędzynarodowego statusu Półwyspu Krymskiego stanowi obecnie jedno z wyzwań w stosunkach pomiędzy Federacją Rosyjską a Unią Europejską. Wydaje się, że nie jest możliwy powrót do stanu sprzed przyłączenia Krymu i Sewastopola do Federacji Rosyjskiej. Nie tylko bowiem jego mieszkańcy w większości nie chcą żyć w państwie ukraińskim, ale także ogromna większość Rosjan uznaje Krym za część swojego państwa. Także przedstawiciele rosyjskiej opozycji zazwyczaj widzą Krym jako część Federacji Rosyjskiej (np. A. Nawalny, M. Chodorkowski). Rozwiązanie kwestii statusu Krymu widzą w zbliżaniu do siebie regionów, zaniku „sztywnych” granic międzypaństwowych na wzór Unii Europejskiej. Powoływany jest przykład Alzacji i Lotaryngii, które przez wieki stanowiły przedmiot sporu pomiędzy Francją a Niemcami. Ich zdaniem podobnie może być rozwiązana kwestia Krymu. Wydaje się, że możliwa jest tylko droga budowania mostów między Krymem a Ukrainą poprzez współpracę między regionami, ułatwienia w podróżowaniu, wymianę młodzieżową i powolne burzenie uprzedzeń po obu stronach. Europa zna wiele przykładów takiego rozwiązania – tak bowiem współcześnie w Unii Europejskiej granice międzypaństwowe nie stanowią przeszkody w kontaktach między narodami, a dawne spory historyczne utraciły swoje znaczenie poprzez integrację.

Obecna sytuacja nie jest korzystna ani dla Krymian ani dla samej Ukrainy, wpływa bowiem na niemożność rozwiązania tamtejszego kryzysu politycznego. Daje także asumpt do twierdzeń o stosowaniu przez Zachód podwójnych standardów w kwestii oderwania się od państwa części terytorium. W przypadku Kosowa uznano jego odłączenie mimo braku referendum w tej sprawie zarówno w Serbii, jak i samym Kosowie, co więcej – przy wykorzystaniu otwartej interwencji zbrojnej (bombardowanie Jugosławii)⁷⁹. Natomiast nie ma zgody na uwzględnienie woli Krymian wyrażonej w referendum w sprawie statusu Krymu. wpływa to na narastanie w Federacji Rosyjskiej niechęci do Europy, co negatywnie przekłada

⁷⁹ Г.М. Вельяминов, *Воссоединение Крыма с Россией...*, s. 6; podobny zarzut – o stosowanie przez Zachód podwójnych standardów można znaleźć w pracy К.В. Токачев (К.В. Токачев, *«Крымский вопрос» и современное право...*, s. 90, 91), przy czym rozciąga się go także na kwestię narzucania tzw. wartości liberalnych narodom Europy wbrew opinii większości społeczeństw.

się na bezpieczeństwo globalne. Należy uznać, że nie ma innej drogi niż dialog z Federacją Rosyjską i szukanie takie rozwiązania, które będzie do przyjęcia dla każdej ze stron. Zanim jednak się to rozpocznie, konieczne jest poznanie stanowiska drugiej strony.

Słowa kluczowe: Federacja Rosyjska, prawo międzynarodowe, Krym, prawo narodów do samostanowienia, Ukraina, kryzys ukraiński, bezpieczeństwo międzynarodowe

Bibliografia

- Jarosz-Żukowska S., Wojtatowicz A., Żukowski Ł., *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Teksty źródłowe*, Wrocław 2002.
- Łaski P., Gawłowicz I., Cała E., *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego publicznego*, Szczecin 2001.
- Mälksoo L., *Crimea and (the Lack of) continuity in Russian approaches to international law*, Blog of the European Journal of International Law, <http://www.ejiltalk.org/crimea-and-the-lack-of-continuity-in-russian-approaches-to-international-law/#more-10591>
- Вельяминов Г.М., *Воссоединение Крыма с Россией: Правовой ракурс*, <http://www.igpran.ru/articles/3556/>
- Кремянская Е., *Каков правовой статус Севастополя?*, <http://www.mgimo.ru/news/experts/document249319.phtml>
- Толкачев К.Б., *«Крымский вопрос» и современное право: к дискуссии о легитимности референдума*, „Евразийский юридический журнал” 2014, № 5 (72).
- Толстых В.Л., *Воссоединение Крыма с Россией: правовые квалификации*, „Евразийский юридический журнал” 2014, № 5 (72).
- Томсинов В.А., *„Крымское право” или Юридическое основания для воссоединения Крыма с Россией*, „Вестник Московского университета Серия 11 Прово” 2014.

POLITICAL-LEGAL BASICS TO RETURN CRIMEA OF THE RUSSIAN FEDERATION (IN THE LIGHT OF THE RUSSIAN DOCTRINES)

S u m m a r y

The subject of this article is to present the current Russian literature arguments justifying the return of the Crimea to the Russian Federation in March 2014 year. Return Crimea to FR it is recognized as an extraordinary situation

which is a continuation of the process of dissolution of the USSR. In order to justify joining the Crimea historical argument put forward are related to the illegal transfer of Crimea Ukrainian SSR in 1954 and reduction of the Crimean autonomy in independent Ukraine. As well as the right of peoples to self-determination, which in the case Crimeans was made by secession from Ukraine and join Russia.

Key words: Russian Federation, international law, Crimea, the right of nations to self-determination, Ukraine, Ukrainian crisis, international security

ЮРИДИЧЕСКО – ПОЛИТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРИСОЕДИНЕНИЯ КРЫМА К РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ (В СВЕТЕ РОССИЙСКОЙ ДОКТРИНЫ)

Р е з ю м е

Предметом данной статьи является представление текущих аргументов русской литературы, обосновывающих возвращение Крыма к Российской Федерации в марте 2014 г. Присоединение Крыма к Российской Федерации признается как исключительная ситуация, которая является продолжением процесса распада СССР. Чтобы оправдать присоединиться Крыма представляются исторические аргументы, связанные с незаконной передачей Крыма УССР в 1954 году и сокращением крымской автономии в независимой Украине. Как и право народов на самоопределение, которое, в случае жителей Крыма было сделано отсоединением от Украины и присоединением к России.

Ключевые слова: Россия, международное право, Крым, право народов на самоопределение, Украина, украинской кризис, международная безопасность